

800 tarinaa Turun historiasta

1600-LUKU

KULTAA, HELMIÄ JA HOPEAA

16.3.2026 | EDITOR | KOMMENTOI

Turussa elettiin 1600-luvulla barokin aikakautta. Se suosi raskaita ja runsaita muotoja, jotka näkyivät myös johtavan porvariston koruissa. Aikakaudelta ei ole juuri säilynyt maalauksia turkulaisesta porvaristosta, mutta perukirjat, panttiluettelot ja raastuvanoikeuden pöytäkirjat paljastavat jotakin ajan koruista ja siitä, mitä turkulaiset naiset himoitsivat kaulalleen ja pukuihinsa.

*

Turkulaisten arvometalleista valmistetuista esineistä saa yleiskuvan Jakob Wolle nuoremman lesken Ingeborg Gerdnerin haltuun kertyneistä panteista. Pariskunta harjoitti laajaa pankkiiritoimintaa, johon kuuluivat pantteja vastaan annetut lainat. Turun raati säilytti raatihuoneella näitä pantteja Wollen kuoltua. Yksi arkuista avattiin 4. helmikuuta 1640 ja se sisälsi 129 arvoesineitä. Samaan aikaan Wollen perheen omiin hopeisiin kuului 71 lusikkaa, jotka olivat suurimmaksi osaksi lunastamatta jääneitä pantteja.

Magdalena Wernlen muotokuva vuodelta 1666.
Korujen lisäksi Magdalemalla on pukunsa
asusteena flanderilaista Binche-pitsiä, jonka

Avattu arkku sisälsi hopeamaljoja, -tuoppeja, -kousia, -remmareita eli paloviinakuppeja ja -pikareita, kultaisia kaulaketjuja, kullattuja ja kultaamattomia kaulaketjuja, joista riippui rahoja, hopeaheloja, kulta- ja hopeasormuksia, amulettisormuksen, timantti- ja helmisormuksia, hopeisen avainketjun ja kalkin, hopeavöitä ketjuineen, kredenssin eli maljan kannen, hopeanappeja, sata irtonaista granaattikiveä ja helmenompelijan hopealankaa. Esineet kuuluivat johtavan porvariston, pienporvariston, käsityöläisten, aatelisten, virkamiesten ja papiston edustajille. Lisäksi arkussa oli kymmeniä kullattuja ja kultaamattomia hopealusikoita, jotka olivat yleisimmin asiakirjoissa esiintyviä jalometalliesineitä. Lusikan arvo oli yleensä vain muutamia kuparitaalareita, joten monilla oli varaa hankkia niitä. Ne oli myös helppo kuljettaa ja pantata tai myydä.

Kaupungin ainoan helmenompelijaperheen työnantajia olivat kirkko ja aateliset. Kirkolliset tekstiilit, joita on säilynyt Turun

Vuodesta 1664 niiden määrää säädeltiin kruunun antamilla ylellisyysasetuksilla.

Helmenompeijaperheen naiset Hebla ja Maria Pärlestickerska, äiti ja tytär, toimivat morsiamenpukijoina, sillä heidän arvoesineisiinsä kuului viisi kultakoristetta, kullattu kruunu, kultasormuksia ja hopeavöitä.

Kauppias Johan Sågerin perintöä jaettaessa Elin Plagmanille ja hänen lapsilleen jäi timantti-, safiri-, rubiini- ja turkoosikultasormuksia. Muuta kultaa pesässä oli 52 luotia ja hopeaesineitä 900 luotia eli 12,5 kiloa. Yksittäisen johtavan porvariston perheen keräämistä kalleuksista kertoo puolestaan kauppias Thomas Trällin perukirja vuodelta 1636. Kymmenien tinavatien ja -lautasten lisäksi pöytään voitiin kattaa hopeamalja, kolme hopeakannua, joista yhdessä oli kultainen panta, keskeneräinen hopeakannu, hopeatuoppi, kullattu kredenssi ja pöytäkranssi sekä kolme kullattua ja kymmenen hopealusikkaa. Koruina mainitaan kullattu samettiremmein varustettu vyö, kaksi hopeavyötä, hopeaketju, kultainen kaulaketju, helmikaulanauha, kymmenestä kultadukaalista valmistettu rannekoru, kaksi kaulalla kannettavaa rahakorua, kaksi sileää kultasormusta, kultainen helmisormus, emalisormus, kivellinen sormus, hopeinen sinettisormus, sileä sormus sekä lenkkisormus. Nämä korut jaettiin tyttärille ja vävyille käytettäväksi.

*

Vuonna 1646 käsiteltiin juttua, jonka mukaan Isak Rothoviuksen piispatar Karin Andersdotter oli lainannut 2½ luotia painavat helmet tammikuussa 1642 ja antanut niiden panttina kapteenin vaimo Barbro Stahlille 84 luodin painoisen hopeamaljan ja joukon hopeanappeja. Helmien käytöstä hän oli maksanut leiviskän pellavia ja toisen läskiä. Piispatar halusi hopeansa takaisin, vaikka Barbro väitti, että kyseessä oli vaihtokauppa. Piispatar ilmoitti, ettei olisi koskaan vaihtanut 2½ luotia helmiä sataan luotiin hopeaa. Johan Silfverspåra vastasi vaimonsa puolesta, että kun hänen vaimonsa oli vähää myöhemmin valmis matkustamaan Riikaan, oli piispatar edelleen kieltäytynyt luovuttamasta helmiä. Barbro oli tällöin tarjonnut vaihtokauppaa, josta osapuolet olivatkin olleet yksimielisiä. Hopean Barbro oli ottanut mukaansa Riikaan ja näyttänyt ne siellä miehelleen. Piispatar ilmoitti suostuneensa kauppaan vain, jos Barbro toisi hänelle lisää helmiä Riista. Oikeus määräsi osapuolet palauttamaan tavarat alkuperäisille omistajilleen.

Eräs piispattareen liittyvä oikeustapaus osoittaa, että naiset seurasivat tarkoin toistensa pukeutumista ja tiesivät esimerkiksi sen, kenelle mikäkin koru kuului. Kun uusi koru hankittiin, sitä käytettiin ja ilmeisesti myös esiteltiin toisille. Oman aseman manifestoimisen lisäksi tällä saattoi olla käytännöllisempikin tarkoitus. Kun kaikki tiesivät toistensa ylellisyysesineet, oli niitä vaikea myydä, jos ne varastettiin. Korujen keräilijä ja erityisesti helmien ystävä piispatar Karin Andersdotter valitti kesäkuussa 1646, että kauppias Johan Sågerin leski Elin Plagman väitti piispattaren vaihtaneen hänen kultakäätynsä huonompaan lainattuaan sen Elinin tyttäreltä Brita Sågerilta, kauppias Kristoffer Franckin vaimolta. Elin oli tallettanut korun tyttarelleen matkustettuaan itse kaupungista.

Piispatar oli lainannut käädyt kesällä 1645 ollessaan morsiamen pukijana Uskelan pappilassa ja toisen kerran syksyllä Wijsa Knutsdotterin häissä. Kun Elin Plagman sitten oli pyytänyt korunsa takaisin tyttäreltään, oli hän huomannut heti, ettei se ollut hänen omansa. Von Birckholtzin häitä tanssittaessa oli piispatar halunnut ostaa Elin Plagmanin korun ja tarjonnut siitä maksuksi kullattuja kredenssejä. Mikäli Elin Plagman ei halunnut myydä sitä, oli piispatar kiinnostunut pelaamaan siitä hänen kanssaan. Robert Ranckenin vaimo Elin Klöfverblad, Casper Ekmanin vaimo, Joachim Schultzin vaimo Elin Jemse, Henrik Schefferin vaimo Margareta Wernberg ja Balthazar Wernlen vaimo Katarina Gubbertz, jotka tunsivat Elin Plagmanin korut hyvin, olivat varmoja, että hän oli saanut väärät käädyt.

Meille on säilynyt yksi esimerkki siitä, miten 1600-luvun puolivälin turkulainen varakas porvarisnainen pukeutui. Silkkikauppias Jost Schultz ja hänen vaimonsa Magdalena Wernle maalauttivat itsestään muotokuvat vuonna 1666. Maalauksessa 34-vuotias Magdalena on pukeutunut kasviaiheiseen mustaan leikkosamettiin ja leveisiin kaulus- ja mansettipitseihin sekä mustaan myssyyn. Kaulalla hänellä on viisinkertainen kultainen kaulaketju. Ranteita koristavat samoin viisinkertaiset kultaiset rannerenkaat, joissa on puna-sini-valkoinen kasviaiheinen emaloitu lukko. Rinnalla on kahden mustan silkkirusetin yläpuolella kultainen rintaneula, jonka emaliaiheessa toistuvat rannerenkaiden värit ja kasviaiheet. Kivisormukset ja luusta tehty ilmeisesti punaisin tulppanein maalattu viuhka täydentävät asusteet. Magdalenan korut ovat samaa tyyppiä, joita mainitaan asiakirjoissa.

Veli Pekka Toropainen

Lähteet:

TKA (Turun kaupunginarkisto), TRO (Turun raastuvanoikeuden pöytäkirjat) Blä 12, 4.2.1640, 417–421; TKA, TRO Blä 12, Liite 4.2.1640, sp; TKA, TRO Blä 8, Liite 20.11.1635, sp; TKA, TRO Blä 18, 25.2.1646, 173–180; 26.11.1646, 78; TKA, TRO Blä 18, 3.6.1646, 279–286; TKA, TRO Blä 5, 24.5.1633, 60–60v; TKA TRO Blä 31, 27.4.1661, 122–139; Turun museokeskus, Turun linna, Barokkihuone.